

ARAŞTIRMA MAKALESİ

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ OKULLARDA DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK ÖĞRETMEN DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*

Ömer Yılmaz^{a,**}, Nuri Akgün^b

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının demokrasi, okullarda demokrasi ve demokratik öğretmen davranışlarına ilişkin görüşlerini incelemektir. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu Türkiye'nin Batı Karadeniz bölgesindeki bir devlet üniversitesinin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programı 3. sınıfında öğrenim gören 48 öğretmen adayından oluşmaktadır. Çalışma grubundaki öğretmen adaylarının 27'si kadın, 21'i erkektir. Öğretmen adaylarının demokrasiye ilişkin görüşlerine göre demokrasi eşitlik, adalet, hak arama ve özgür düşünce gibi evrensel değerlerden oluşan temel hakları; kendi kendini yönetme, yönetime dahil olma, bir karar alma yöntemi, toplum için en insancıl yönetim, tüm toplum için bir gereklilik şeklinde bir yönetim biçimini; bireysel farklılıkları dikkate alma, başkalarının düşüncelerine önem verme ve bütüncül tutum sergileme gibi toplumsal değerleri kapsamaktadır. Öğretmenlerin sergilemesi gereken demokratik değerlerle ilgili davranışlar ise öğrencilere eşit yaklaşımı, adil davranması, tarafsız olması, öğrencilerin fikir ve düşüncelerini alması, öğrencilere seçme ve seçilme hakkı tanınması, özgürlükçü, tarafsız, saygılı, olumlu, mütevazı, önyargısız, hümanist olması, benmerkezci olmaması, öğrenciye değer vermesidir. Sınıf ile ilgili öğretmen davranışları; öğretmenin sınıfı yönetirken tüm öğrencileri etkileşim kurması, sınıf kurallarını ortak oluşturması, öğrencileri dinlemesi gibi davranışlardır. Okullarda öğrencilere kazandırılan demokrasi olgusunun bireye eşitlik, hak arama, adil olma, bağımsız ve özgür olma, sosyal adalet, hoşgörü ve saygı gibi evrensel değerleri edindirdiği; ortak karar alabilme, kendi kararını alabilme, yönetime dahil olabilme ve özgüvenli olabilme gibi birtakım demokratik vatandaş davranışlarını içeren değerleri kazandırdığı ve eğitim-öğretimde verimlilik, rekabet, özgürlükçü ve sağlıklı bir ortam sağlamaktadır.

177

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim, Yönetimi, Okullar, Demokrasi, Sosyal Bilgiler, Öğretmen Adayları

* Bu makale, 13-15 Eylül 2018 tarihinde Aydın, Kuşadası'nda düzenlenen 2. Uluslararası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi (ERTE) Kongresinde sunulan bildiriden üretilmiştir.

MAKALE HAKKINDA

Gönderim Tarihi: 10 Kasım 2019

Revize Tarihi: 23 Kasım 2019

Kabul Tarihi: 26 Kasım 2019

DOI: 10.31805/acjes.644807

**Sorumlu Yazar: Ömer Yılmaz, Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bartın, Türkiye.

E-Mail: omeryilmaz@bartin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0962-2725>

^bBolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bolu, Türkiye.

E-Mail: nuriakgun@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3225-6193>

E-ISSN: 2602-3342

Copyright © ACJES

RESEARCH ARTICLE**PROSPECTIVE SOCIAL STUDIES TEACHERS' VIEWS ON DEMOCRACY AND DEMOCRATIC TEACHER BEHAVIORS IN SCHOOLS***

Ömer Yılmaz^{a,**}, Nuri Akgün^b

ABSTRACT

This study aims to examine the prospective teachers' views on democracy, democracy in schools and democratic teacher behaviors. The research was conducted with a basic qualitative research method. The study group consists of 48 junior-level teacher candidates studying in Social Studies Education undergraduate program at a state university in Turkey's western Black Sea. 27 of the teacher candidates in the study group are female and 21 are male. According to pre-service teachers' views on democracy, the basic rights of democracy, including universal values such as equality, justice, seeking rights and free-thinking; self-governance, participation in administration, a method of decision-making, the most humane management for society, a necessity for the whole community; It includes social values such as taking individual differences into consideration, giving importance to the thoughts of others and showing holistic attitudes. On the other hand, behaviors related to the democratic values that the teachers should exhibit are equal approach to the students, to be fair, to be impartial, to receive the ideas and thoughts of the students, to give the students the right to select and to be elected, to be free, unbiased, respectful, positive, modest, prejudice, humanistic, not to be self-centred value. Teacher behaviors related to the classroom are teacher's interaction with all students while managing the classroom, the common rules of the class, such as listening to students are behaviors. The fact that democracy gained to students in schools acquires universal values such as equality, seeking rights, being fair, independent and free, social justice, tolerance and respect; It has been concluded that it provides values that include some democratic citizen behaviors such as being able to make joint decisions, taking their own decisions, being involved in management and being self-confident and providing efficiency, competition, freedom and a healthy environment in education and training.

178

Keywords: Education, Educational Management, Schools, Democracy, Social Studies, Prospective Teachers

*This article was expanded from the study presented in the International Education Research and Teacher Education Congress held in Kuşadası, Aydın in 13-15 September 2018.

ARTICLE INFO

Received: 10 November 2019
Revised: 23 November 2019
Accepted: 26 November 2019

DOI: 10.31805/acjes.644807

^{a**}Corresponding Author: **Ömer Yılmaz**, Bartın University, Faculty of Education, Bartın, Turkey.
E-Mail: omerilmaz@bartin.edu.tr
 <https://orcid.org/0000-0002-0962-2725>

^bBolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Education, Bolu, Turkey.
E-Mail: nuriakgun@hotmail.com
 <https://orcid.org/0000-0003-3225-6193>

E-ISSN: 2602-3342
Copyright © ACJES

Giriş

Demokrasi kültürünün gelecek kuşaklara okullarda kazandırılması, katılım ile hoşgörü bilincinin sağlanması ve bunlarla ilgili bilgilerin eyleme aktarılması hem eğitim sistemi hem de toplum yapısının değişimi için önemli görülmektedir (Bilge ve Akbaba, 2014; Sadık ve Sarı, 2012; Aydemir ve Aksoy, 2010). Demokrasi dünya toplumlarının on yıllardır üzerinde durduğu bir kavram olup köken olarak eski Yunancadan gelmektedir. Demokrasi sözcüğündeki demo halk anlamına gelirken kratos iktidar anlamına gelmektedir (Keseci, Pesen ve Oral, 2017). Burada demokrasi sözcüğünün Türkçe karşılığı halk iktidarı ya da halkın yönetimi olarak yorumlanabilmektedir. Keseci ve diğerlerine (2017) göre, demokrasi; geçmişten bugüne insanların kölelik, ırkçılık, sömürgecilik ile bunların neden olduğu kanlı savaşlar ve toplumsal bunalımların ardından geliştirdikleri en mükemmel yönetim biçimi olarak kabul görmektedir. Demokrasi bir yönetim biçiminden ziyade öncelikli olarak birlikte yaşama tarzı ve ortak yaşama deneyimidir. Demokrasi ülküsü çok sayıda ortak çıkarı ve toplumsal denetim açısından bir etken olarak bu ortak çıkarların tanınmasına ilişkin güveni ifade etmektedir (Dewey, 1922). En yaygın algı ile demokrasi, halk egemenliğine dayanan yönetimdir. Bu yönetimdeki yasa yapma ve hükümet kurma yetkisi toplumun geneli tarafından ya da geniş bir kitle tarafından seçilen kişilerin denetimi altındadır. Aynı zamanda çoğunluğun devleti yönetmesi olan demokrasi siyasi olarak vatandaşların çoğunluğuna iktidarın devredilmesini sağlayan ortak unsurdur (Hattersley, 1930). Demokratik yönetimi seçen toplumlar temel insan haklarını ve özgürlükleri çıkardıkları yasalarla teminat altına alır. Vatandaşlar bireysel ve siyasi tercihlerini serbestçe yaparlar. Siyasi ve toplumsal süreçlere katılım sağlayabilirler. Seçimle göreve gelen yönetim halkın toplumsal ve ekonomik olarak güvende olmasını sağlar. Vatandaşlar seçtikleri temsilcilerinden hesap sorarak onları denetleyebilir. Kurumlar vatandaşın açık bilgiye ulaşmasını sağlar. Vatandaşlar düşüncelerini ifade edebilir ve kişisel gelişimleri için imkanlardan yararlanma hakkına sahiptir (Şişman, 2006). Demokrasi ancak onu eyleme geçirerek özümsemiş ve demokratik ilkeleri yaşamında uygulayabilen insanların olduğu toplumlarda var olmakta ve ilerlemektedir (Saracoğlu, Evin ve Varol, 2004; Carr ve Thésée, 2017; Genç ve Kalafat, 2007). Topluma can veren bir ruh ya da ilham kaynağı olan demokrasi olgusu insanların temel eşitliğine olan inancı yansıtan özgün bir sözleşme, ahlaki ve inançsal bir ilkedir. Bu bakımdan demokratik toplum, kişisel alışkanlıkların ve vatandaşların olağan işlerinin yönetime dahil olmasını istemez. Dolayısıyla bu sistem kişilerüstü bir anlaşma olarak görülebilir (Hattersley, 1930). Demokrasi kavramı ile ilişkili olarak çoğunluk kavramı, azınlığın haklarını yok saymaktan ziyade çoğulculuğu sağlamak olarak algılanmalıdır. Demokrasinin kitlelerden yurttaş olarak bireye aktarılması eğitim aracıyla mümkün olmaktadır (Emir ve Kaya, 2004).

Demokratik toplumlarda eğitimin yurttaşlarına sağlaması gerekenler şunlardır: Eğitim ve okullar herkese açıktır. Herkes bu hizmetten en iyi ve en etkili şekilde faydalanabilmelidir. Eğitim bireye kişisel tercih yapma ve yaşamı ile ilgili planlarını hayata geçirmesinde destek olur. Eğitim bireylerin ilgi ve tercihlerine göre oluşturulur (Şişman, 2006). Demircioğlu, Mutluer ve Demircioğlu'na (2011) göre demokratik tutuma sahip öğretmenler; öğrencilerini sevip saygı göstermeli, kendi davranışlarında tutarlılık göstermeli, sorumlu davranmalı, öğrenci odaklı bir eğitim süreci yürütmeli, öğrencilerin farklı düşüncelerini önemsemeli, öğrencileri iş birliğine teşvik etmeli, öğrencilerin eleştirilerine saygı duymalı, sorunlara alternatif çözümler üretmeli, öğrencilerine ve öğrenmeye değer vermelidir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin demokratik değerlerin bireylere kazandırılmasında çok önemli rolleri vardır. Öğrencilere yurttaşlık bilinci ile demokrasi kavramının öğretilmesi sosyal bilgiler dersi müfredatının içerisinde bulunmaktadır. Temel haklar, adalet, eşitlik, hoşgörü, saygı, iş birliği, katılım, özgürlük gibi demokratik değerler sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık bilgisi boyutunda yer almaktadır (Kıroğlu, 2013). Literatürde demokrasi kavramını inceleyen birçok araştırmanın (Demircioğlu ve diğerleri, 2011; Gömleksiz, Kan ve Öner, 2012; Sadık ve Sarı, 2012; Kıroğlu, 2013; Yağan Güder ve Yıldırım, 2014; İbret, Receptoğlu, Karasu Avcı ve Receptoğlu, 2018; Kartal, Öksüz, Baba Öztürk ve Güven Demir, 2018) yanı sıra okullarda demokrasi olgusunu konu edinen araştırmalar (Bakioğlu ve Kurt, 2009; Bayındır, İnan ve Demir, 2010; Bilge ve Akbaba, 2014; Memişoğlu, 2014) ile öğretmenlerin demokratik davranışlarını ortaya koyan araştırmalar Yetim ve Gökteş, 2004; Bayındır ve diğerleri, 2010; Demircioğlu ve diğerleri, 2011; Samancı ve Yıldırım, 2015; Gürel, 2016) bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokrasi, okullarda demokrasi ve demokratik öğretmen davranışları hakkında görüşlerini incelemektir. Bu amaca ulaşmak için şu alt problemlere yanıt aranmıştır;

- a) Öğretmen adaylarının demokrasiye ilişkin görüşleri nelerdir?
- b) Öğretmen adaylarının okullarda demokrasiye ilişkin görüşleri nelerdir?
- c) Öğretmen adaylarının demokratik öğretmen davranışlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma temel nitel araştırma deseni ile gerçekleştirilmiştir. Temel nitel araştırmalar insanların deneyimlerini nasıl yorumladıkları, dünyalarını nasıl oluşturduklarını ve deneyimlerine ne anlam attikleriyle ilgilenebilir. Temel nitel araştırmada araştırmacılar, insanların olguları nasıl algıladıklarını anlamaya çalışır (Merriam ve Tisdell 2013: 24). Nitel araştırmalar kavramlar hakkında daha fazla ve detaylı bilgi toplama imkanı vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Türkiye'nin Batı Karadeniz bölgesindeki bir devlet üniversitesinin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans program 3. sınıfında öğrenim gören ve amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabılır örneklem yöntemi ile seçilmiş 48 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmen adaylarının 27'si kadın, 21'i erkektir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının insan hakları ve demokrasi adında bir dersi almaları ve bu konuda farkındalıklarının olması çalışma grubunun seçilmesinde etkili olmuştur. Araştırmanın hızlı ve kolay uygulamasını sağlayan kolay ulaşılabılır örneklem yönteminde araştırmacı yakınında yer alan ve ulaşılması kolay bir durumu seçmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Verilerin Toplanması

Çalışmada öğretmen adaylarının görüşleri, araştırmacıların oluşturduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu oluşturulurken 2 eğitim yönetimi alan uzmanından yardım alınmıştır. Görüşme formunda şu sorulara yer verilmiştir;

- 1-Demokrasiye ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- 2-Okullarda demokrasiye ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- 3-Demokratik tutuma sahip öğretmenlerin sergilemesi gereken davranışlar nelerdir?

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler araştırmacı tarafından detaylı şekilde incelenerek ilişkili kod ve temalar altında kodlanmıştır. Bu teknik, toplanan verileri açıklama olanağı veren kavramlara ve ilişkilere ulaşmak, birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve temaların altında toplamak ve bu kod ve temaları okuyanların anlayacağı şekilde yorumlamayı gerektirir. İçerik analizi, bazı kurallara göre oluşturulan kodlarla bir metinde yer alan bazı kelimelerin daha küçük içerik kategorileri ile analiz edildiği sistematik, tekrarlanabilir bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada kullanılan veri toplama aracın 2 uzmanın görüşüne göre tekrar düzenlenmiş ve son hali verildikten sonra uygulanarak veriler toplanmıştır. Çözümlenen verilerin güvenirlilik çalışmasında ise sosyal bilgiler alan uzmanı bir öğretim üyesinden destek alınmış, elde edilen kodların birer kategori altında toplanması istenmiştir. Bu işlemin sonucunda araştırmacı ile uzmanın değerlendirmeleri karşılaştırılmış ve kodlayıcılar arasındaki uyum oranı incelenmiştir. Kodlayıcılar arası uyum oranı (Güvenirlilik = Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) * 100 formülü ile hesaplanmaktadır (Miles ve Huberman, 1994). Buna göre; 47 koddan 38'inde görüş birliği, 9'unda ise görüş ayrılığı olmuştur. Bu araştırmanın kodlayıcılar arası uyum oranı %80,85 olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman'a (1994: 64) göre nitel araştırmalarda verilerin analizi sürecinde güvenirliliğin sağlanması için kodlayıcı-

çılar arası uyuşum oranının %70'in üzerinde olması gerekmektedir. Buna göre bu araştırmanın veri analiz sürecinin güvenilir olduğu söylenebilir. Yapılan güvenilirlik çalışması ile birlikte uzmanın görüşleri incelenmiş ve uzlaşa sağlanan kodlarda değişikliğe gidilmiştir.

Bulgular

Demokrasiye İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının demokrasi hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Demokrasi Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Kodlar ve Temalar

Temalar	f	Kodlar	f
Temel haklar	26	Eşitlik	17
		Adalet	4
		Hak arama	3
		Özgür düşünce	2
Yönetim biçimi	6	Kendi kendini yönetme	3
		Yönetime dahil olma	1
		Bir karar alma yöntemi	1
		Toplum için en insancıl yönetim	1
Toplumsallık	4	Tüm toplum için bir gereklilik	1
		Bireysel farklılıklar	1
		Başkalarının düşüncelerine önem vermek	1
		Bütüncül tutum	1

Tablo 1 incelendiğinde demokrasiye ilişkin üç tema belirlenmiştir. Bunlar temel haklar (f=26), yönetim (f=7) ve toplumsallıktır (f=3). Buna göre öğretmen adaylarının demokrasiye ilişkin görüşlerinden elde edilen kodlardan hareketle; demokrasi eşitlik, adalet, hak arama ve özgür düşünce gibi evrensel değerlerden oluşan temel hakları; kendi kendini yönetme, yönetime dahil olma, bir karar alma yöntemi, toplum için en insancıl yönetim, tüm toplum için bir gereklilik şeklinde bir yönetim biçimini; bireysel farklılıkları dikkate alma, başkalarının düşüncelerine önem verme ve bütüncül tutum sergileme gibi toplumsal değerlerini ifade etmektedir. Temel haklar temasındaki kodlar eşitlik (f=17), adalet (f=4), hak arama (f=3) ve özgür düşünce (f=2) şeklinde belirlenmiştir. E6 kodlu öğretmen adayı "demokrasi kavramı şartlar ne olursa olsun herkese eşit ve adil şekilde yaklaşmaktır." görüşü ile demokrasinin eşitlik ve adalet gibi evrensel değerlere karşılık geldiğini belirtmiştir. K4 kodlu öğretmen adayı da "Demokrasi hak arama ve bu hakları kullanabilmektir. Demokraside baskıcı bir anlayış yoktur." şeklindeki görüşü ile demokrasinin bir hak arama süreci olduğunu vurgulamıştır. K14 kodlu öğretmen adayı da "demokratik bir ortam olmalı ki insanlar düşüncelerini rahatça söyleyebilsin..." görüşü ile demokrasinin yarattığı özgür düşünce ortamını ifade etmiştir. Yönetim biçimi temasındaki kodlar kendi kendini yönetme (f=3), yönetime dahil olma (f=1), bir karar alma yöntemi (f=1), toplum için en insancıl yönetim (f=1) şeklinde belirlenmiştir. K5 kodlu öğretmen adayı "Demokrasi, bireyin kendi kendini yönetmesi, yönetime dahil olması anlayışıdır." görüşü ile demokrasinin siyasal olarak toplumda bireyin söz sahibi olmasını sağladığını vurgulamıştır. K13 kodlu öğretmenin "Demokrasi toplumlardan en insancıl, en uygulanabilir olanıdır." görüşü ile demokrasinin insanlar için en uygun yönetim biçimi olduğunu ifade etmiştir. Toplumsallık temasındaki kodlar bireysel farklılıklar (f=1), başkalarının düşüncelerine önem vermek (f=1), tüm toplum için bir gereklilik (f=1) ve bütüncül tutum (f=1) şeklinde belirlenmiştir. K9 kodlu öğretmen adayı "Her insan kendi düşüncelerine diğer bireyler tarafından önem verilmesini ister. Zamanla bu düşüncenin yaygın kitleler tarafından benimsenmesiyle demokrasi ortaya çıkmıştır." görüşü ile toplum içindeki bireylerin diğerlerinin düşüncelerine önem vermesinin demokrasinin temelinde olduğunu ve bunun da demokrasinin toplumsallığını oluşturduğunu ifade etmiştir.

Okullarda Demokrasiye İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının okullarda demokrasi hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Okullarda Demokrasi Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Kodlar ve Temalar

Temalar	f	Kodlar	f
Evrensel Değerler	40	Eşitlik	23
		Adil olma	5
		Bağımsız ve özgür olma	5
		Sosyal adalet	3
		Hoşgörü ve saygı	3
		Demokratik gelecek nesiller	1
Demokratik Beceriler	21	Hak arama	7
		Özgüvenli olma	4
		Sorumluluk sahibi olma	4
		Kendi kararını alabilme	2
		Yönetime dahil olabilme	2
		Ortak karar alabilme	2
Eğitim-Öğretim	8	Eğitim ve öğretimde verimlik	4
		Sağlıklı bir öğretim ortamı	1
		Eğitimde rekabet	1
		Öğrenci ihtiyaçlarını dikkate alma	1
		Özgürlükçü bir ortam	1

Tablo 2 incelendiğinde okullarda demokrasi teması altında üç tema belirlenmiştir. Bunlar evrensel değerler (f=40), demokratik beceriler (f=21) ve eğitim öğretim (f=8) temalarıdır. Buna göre öğretmen adaylarının okullarda demokrasiye ilişkin görüşlerinden elde edilen kodlardan hareketle; okullarda öğrencilere demokrasi bilincinin kazandırılmasının eşitlik, adil olma, bağımsız ve özgür olma, sosyal adalet, hoşgörü ve saygı gibi evrensel değerleri edindirdiği; ortak karar alabilme, kendi kararını alabilme, hak arama, yönetime dahil olabilme ve özgüvenli olabilme gibi birtakım demokratik vatandaş davranışları içeren değerleri kazandırdığı ve eğitim-öğretimde verimlilik, rekabet, özgürlükçü ve sağlıklı bir ortam sağladığı belirlenmiştir. Temalara ve bağlantılı kodlara ilişkin yorumlara aşağıda yer verilmiştir.

Evrensel değerler temasındaki kodlar eşitlik(f=23), adil olma (f=5), bağımsız ve özgür olma(f=5), sosyal adalet (f=3), hoşgörü ve saygı (f=3), demokratik gelecek nesiller (f=1) şeklinde belirlenmiştir. K1 kodlu öğretmen adayının "Demokrasi eğitimden önce toplumda var olması gereken bir kavramdır. Toplumun yapı taşı olan okullarda demokratikleşmeyi ve demokrasi kültürünü öğrencilere adeta işlenmesi gerekmektedir. Bu olay sosyal adaleti de birlikte yanında getirir. Sınıf içinde birey farklılıklarını göz önüne alarak demokrasiyi öğrencilere işlemeliyiz. Böylelikle adaletin açık bir toplumun yapı taşı önüne koymuş olarak daha sağlam nesiller yetiştirmiş oluruz." şeklindeki görüşü ile okul ortamında öğrenciyi kazandırılacak demokrasi bilincinin aynı zamanda toplumda sosyal adaleti sağlayacağını ifade ederken; E6 kodlu öğretmen adayı "bir öğretmen bir sınıfta bir gruba veya bir kitleye değil de tüm öğrencilere eşit ve adil yaklaşması gerekir." demokrasinin sınıf içinde öğretmenin öğrencilerine yaklaşımında eşitliği gözetmesi gerektiği bilincini kazandırdığı ifade etmiştir. "Demokrasi insanlar arasında eşitliği, adil olmayı ve vicdan özgürlüğünü en iyi şekilde sağlar." şeklindeki görüşü ile K23 kodlu öğretmen adayı, okulun öğrenciyi eşitlik, adil olma ve vicdan özgürlüğü gibi birtakım evrensel değerleri kazandırdığını vurgulamıştır. K5 kodlu öğretmen adayı "okulda ve sınıfta demokratik sistemin oluşması bireye kendi kararlarını alabilme, bağımsız hareket edebilme gibi özellikler kazandırırken özgüven duygusunu da geliştirir." şeklindeki görüşünde okullarda kazandırılmaya çalışılan demokrasi bilincinin öğrencinin toplumsal yaşantıda bağımsız ve özgür bir birey olarak yer edinmesini sağladığını belirtmiştir. K13 kodlu öğretmen adayı "demokratik nesiller ancak öğretmenlerin demokrasiye yer vermesi ile olacaktır." şeklindeki görüşünde okullarda demokratik bilinci öğrencilere aktaran öğretmenlerin gelecek nesillerin demokrasiyi içselleştirebileceklerini vurgulamıştır. K21 kodlu öğretmen adayı ise "demokratik ortamda yetişmiş öğrenci kendine güven, hoşgörü, saygı gibi duygular kazanır." görüşü ile demokratik bir ortamda eğitim alan öğrencinin hoşgörü ve saygı değerlerini kazanacağını belirtmiştir.

Demokratik beceriler teması altında hak arama (f=7), özgüvenli olma (f=4), sorumluluk sahibi olma (f=4), ortak karar alabilme (f=2), kendi kararını alabilme (f=2) ve yönetime dahil olabilme (f=2) olarak belirlenmiştir. Bu kodlara göre demokrasi bilincini kazanmış öğrenciler kendi kararlarını almada özgür ve toplumda daha özgüvenli olabilirken, alınan ortak kararlarda söz sahibi olabilir ve sorumluluklarının farkında bir şekilde, yönetime de katılarak fikir ve düşüncelerini paylaşma fırsatı bulabilmektedir. Bu kodlara ilişkin bazı görüşler şu şekilde yorumlanmıştır: E16 kodlu öğretmen adayı “okullarda demokrasi, bireylerin bir konuda söz sahibi olmasını, isteklerini ve dileklerini gerçekleştirme imkanı bulmasını sağlar. Örneğin okulda veya sınıfta değişmesi istenen bir durumun öğrencilere sunulması, onların da kararının alınması öğrencilerin birey olma fikir ve hissiyatını geliştirmelerine yardımcı olacaktır.” şeklindeki görüşü ile öğrencilerin demokrasi bilinci ile alınan kararda söz sahibi olabildiği yani ortak karar alma konusunda demokrasinin bireylere fırsat verdiğini vurgularken “okulda ve sınıfta demokratik sistemin oluşması bireye kendi kararlarını alabilme, bağımsız hareket edebilme gibi özellikler kazandırırken özgüven duygusunu da geliştirir.” görüşü ile K5 kodlu öğretmen adayı da öğrencilerin demokrasi bilinci sayesinde kendi kararlarını alabildiğini, özgüvenli olabildiğini ve bu bakımdan da toplum içinde özerk bir vatandaş olabileceğini vurgulamıştır. E7 kodlu öğretmen adayı da “...bunun yanında kendisinin sahip olduğu farklılıkları gözetmeksizin öğrencide hak kavramını, hak aramayı ve karar almada yetkili ve etkili olduğu bilincine varır.” görüşü ile öğrencinin yetiştirilirken haklarını bilmesini ve hak aramada mücadele edebilmesini sağladığını ifade etmiştir. E9 kodlu öğretmen adayı “Örneğin seçimlerden bahsediyoruz. Öğrenci soyut bir kavram olduğu için bunu anlamayabilir. Sınıfta bir başkan seçimi yapılır ve öğrencilerin çoğunluğunun istediği kişi başkan olur. Bu demokratik bir tutumdur.” görüşü değerlendirildiğinde sınıflarda yapılan seçimlerin öğrencilerin demokrasiye ilişkin tutumlarının somutlaştırarak yönetime katılma bilincini geliştirdiği söylenebilir. K24 kodlu öğretmen adayı da “okullarda demokrasi ile birlikte öğrenci kendi sorumluluklarını ve sınırlarını öğrenir. Böylelikle de kendine olan özgüveni artır. Topluma daha bilinçli, haklarına ve özgürlüklerine sahip çıkan aynı zamanda başkalarının haklarını gözeten bireyler kazandırılmış olur.” görüşü ile okulda kazandırılan demokrasi bilinci sayesinde sorumluluk ve haklarının farkında olan öğrencilerin özgüvenlerinin daha yüksek olacağını vurgularken aynı zamanda demokrasi bilincine sahip öğrencilerin toplumda diğer insanların haklarına saygılı olacağı ve kendi özgürlüklerine de sahip çıkacağını ifade etmiştir. K16 kodlu öğretmen adayın “eğitim yoluyla öğrencilere demokrasi kavramı öğretilmekte ve öğrencilerin temel hak ve sorumluluklarının olduğunu bilerek toplumda görevlerini uygun bir şekilde yerine getirmektedirler.” görüşü ile öğrencilerin birey olarak birtakım hak ve sorumluluklarının farkında olması sağlanmakta olduğunu vurgulamıştır.

Eğitim-Öğretim teması altında eğitim ve öğretimde verimlilik (f=4), sağlıklı bir öğretim ortamı (f=1), eğitimde rekabet (f=1), öğrenci ihtiyaçlarını dikkate alma (f=1), özgürlükçü bir ortam (f=1) kodları belirlenmiştir. Bu kodlara göre okuldaki demokratik yaşantının eğitim ve öğretim faaliyetlerinin verimli olarak yürütülmesini sağlaması ile birlikte sağlıklı, rekabetçi ve özgürlükçü bir eğitim ortamı sağlarken aynı zamanda öğrencilerin ihtiyaçlarına da cevap veren bir anlayıştan söz edilmektedir. Kodlara ilişkin görüşler şöyledir: K27 kodlu öğretmen adayı “bireysel hak ve özgürlüklere saygı duyulan bir ortamda eğitim öğretim etkinliği daha verimli gerçekleşir” görüşüyle öğrencilerin hak ve özgürlüklerinin önemsendiği bir okulda gerçekleştirilen eğitim-öğretimin verimli olacağını vurgulamıştır. K6 adlı öğretmen adayı ise “demokrasi eğitimde en önemli etkidir. Çünkü sınıfta sağlıklı bir ortamın oluşması için demokrasinin önemi büyüktür.” görüşüyle okuldaki demokratik yaklaşımın sağlıklı bir öğretim ortamı oluşturmada katkı sunduğunu ifade etmiştir. K18 adlı öğretmen adayı ise “eğitim olarak bakıldığında öğrenciler yarış içinde, eğitimcisinin rol model olarak kendilerini şekillendirir.” görüşü ile okulda sağlanan demokratik ortamın öğrencileri eğitimde birbiri ile rekabet etmeye cesaretlendirebildiğine vurgu yapmıştır. K9 kodlu öğretmen adayı da “demokratik bir sınıfta öğretmen kararları alırken ve kuralları koyarken öğrencinin gereksinimlerini dikkate alarak hareket eder.” görüşü ile sınıfta yaratılan demokratik ortamın öğretmenleri öğrencilerinin ihtiyaçlarını önemsemesine yöneltmektedir. E12 kodlu öğretmen adayı da “...çünkü eğitim ve öğretimde demokrasi, eşitlik ve laiklik daha özgür bir öğrenme ve düşünme ortamı sunmaktadır.” görüşü ile okuldaki demokratik değerlerin eğitim ve öğretim faaliyetinin daha özgürlükçü bir ortamda gerçekleştirilmesini sağladığı ifade edilmiştir.

Demokratik Öğretmen Davranışlarına İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının demokratik öğretmen davranışları hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Demokratik Öğretmen Davranışları Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Kodlar ve Temalar

Temalar	f	Kodlar	f
Demokratik değerler ile ilgili öğretmen davranışları	124	Eşit davranış göstermeli	34
		Tüm öğrencilere eşit söz hakkı vermeli	23
		Öğrencilerin fikir ve düşüncelerini almalı	18
		Adil olmalı	13
		Saygılı olmalı	8
		Öğrencilere seçme ve seçilme hakkı tanınmalı	7
		Olumlu olmalı	7
		Öğrenciye değer vermeli	4
		Mütevazı olmalı	4
		Özgürlükçü olmalı	2
		Tarafsız olmalı	1
		Önyargısız olmalı	1
		Benmerkezci olmamalı	1
		Hümanist olmalı	1
Sınıf ile ilgili öğretmen davranışları	38	Tüm öğrencilerle etkileşim kurmalı	18
		Sınıfta ortak kararlar alıp herkes için geçerli kurallar koymalı	13
		Öğrencileri dinlemeli	6
		Sınıfta tartışma ortamı yaratmalı	1

Tablo 3'e bakıldığında demokratik öğretmen davranışlarına ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerine göre elde edilen kodların iki tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar demokratik değerlerle ilgili öğretmen davranışları (f=124) ve sınıf ile ilgili öğretmen davranışlarıdır (f=38). Buna göre öğretmenin öğrencilere eşit yaklaşımı, adil davranması, tarafsız, saygılı, olumlu, mütevazı, önyargısız, hümanist olmak gibi birtakım evrensel demokratik değerlerle ilgili sergilediği davranışlar demokratik tutuma sahip öğretmenlerin sergilemesi gereken davranışlar arasında gösterilmiştir. Öğretmenin sınıfı yönetirken tüm öğrencilerle etkileşim kurması, sınıf kurallarını ortak oluşturması, öğrencileri dinlemesi gibi davranışlar da sınıf ile ilgili öğretmen davranışları arasındadır.

Demokratik değerler ile ilgili öğretmen davranışları teması altında eşit davranış göstermeli (f=34), tüm öğrencilere eşit söz hakkı vermeli (f=23), öğrencilerin fikir ve düşüncelerini almalı (f=18), adil olmalı (f=13), öğrencilere seçme ve seçilme hakkı tanınmalı (f=7), özgürlükçü olmalı (f=2), tarafsız olmalı (f=1), saygılı olmalı (f=8), olumlu olmalı (f=7), değer vermeli (f=4), mütevazı olmalı (f=4), öğretmen önyargısız olmalı (f=1), benmerkezci olmamalı (f=1), hümanist olmalı (f=1) kodları yer almaktadır. E14 kodlu öğretmen adayı "Öğretmen adaletli, eşitlikçi, dinleyen, gören, gözeten olmalı ve bunlara binaen bir ortam oluşturmalıdır." görüşü ile öğretmenlerin sınıflarında oluşturdukları eşitliğe dayalı yaklaşımı vurgularken; K10 kodlu öğretmen adayı ise "Öğrencilere karşı tutumu aynı olmalı, söz hakkı gibi davranışlarında tüm sınıfı ön planda tutmalı." görüşü ile sınıf içinde yürütülen öğretim etkinliklerinde öğrencilere eşit sayıda söz hakkı verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Öğrencilere verilecek söz hakkı, onların sınıftaki varlığını kanıtlamaları açısından önemlidir. Düşüncelerini serbestçe ve eşit olarak ifade edebilmesi yani konuşma hakkı verilmesi öğrencilerin kendilerini sınıfın bir bireyi olarak hissedebilmesini sağlayacaktır. K14 kodlu öğretmen adayı "Öğretmen, sınıfta ilgili kararlar alınıyorsa, sınıftaki herkesin düşünce, fikir ve görüşlerini almalı, örneğin başkanlık seçimi gibi..." görüşü ile (K14) öğretmenlerin öğrencilerin düşünce ve görüşlerini dikkate alması gerektiğini belirtmiştir. E20 kodlu öğretmen adayı ise "sınıf başkanının seçimle belirlenmesini ve herkesin aday olmasını sağlar." görüşü ile sınıfta öğrencilerin özgürce sınıf başkanlığına aday olması ve oy kullanabilmesinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. E18 kodlu öğretmen adayı ise "...ve en önemlisi her şeyde adaletli olmalı, çünkü bir yerde adalet varsa demokrasi de vardır." görüşü ile öğretmenin sınıfta adil bir tutum sergilemesi gerektiğini belirtmiş, öğretmenin adaletli davranışlarının sınıfı demokratik bir ortama dönüştürebileceği vurgulanmıştır. K8 kodlu öğretmen ise "Öğretmen, özgürlükçü, kimsenin özgürlüğünü kısıtlamayan biri olmalıdır." şeklindeki görüşü ile öğretmenin sınıfta özgürlükçü olması gerektiği vurgulanarak öğretmenlerin öğrencilerini eğitim-öğretim bakımından sınırlandırmaması gerektiği ifade edilmiştir. K7 kodlu öğretmen adayının "sınıftaki bir olay karşısında

objektif olmalıdır.” şeklindeki görüşünde ise öğretmenlerin öğrencileri arasında ayırım gözetmeden sınıfta yaşananlara nesnel bir bakış açısı ile yaklaşması gerektiği ifade edilmiştir. E1 kodlu öğretmen adayının “öğretmen her öğrenciye eşit şekilde söz hakkı vermeli ve önyargılı olmamalıdır.” görüşü ile öğretmenlerin öğrencilerine karşı tüm önyargılarından sıyrılmaları gerektiğini vurgularken E2 kodlu öğretmen adayı “öğretmen hümanist olmalı, herkese değer vermelidir.” görüşü ile öğretmenlerin öğrencilerine karşı insancıl bir bakış açısına sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. “Demokratik bir sınıf ortamında öğretmen, ... her zaman mütevazı olmalıdır.” şeklindeki görüşü ile K25 kodlu öğretmen adayı öğretmenlerin alçakgönüllü olması gerektiğinden bahsederken; K1 kodlu öğretmen adayı da paralel olarak “demokratik tutuma sahip öğretmen benmerkezci yaklaşmaz ve sınıfta öğrencilerinin fikirlerini alarak seçimler yaptırabilir.” görüşü ile öğretmenlerin sınıfta yalnızca kendisini düşünerek davranmaması gerektiğini vurgulamıştır. E8 kodlu öğretmen adayı da “öğretmen her öğrenciye karşı olumlu yaklaşım sergilemelidir.” görüşü ile öğretmenlerin öğrencilerine karşı olumlu bir tavır içinde olması gerektiğini ifade ederken; K27 kodlu öğretmen adayı “demokratik tutuma sahip bir öğretmen, ... öğrencilerin görüş, istek ve haklarına karşı saygılı olmalı...” görüşü ile öğretmenlerin öğrencilerine saygılı olması gerektiğini; E9 kodlu öğretmen adayı da “öğretmen, öğrencilerin söylediklerine önem ve değer vermelidir.” görüşü ile öğretmenlerin öğrencilerine değer vermesi gerektiğini vurgulamıştır.

Sınıf ile ilgili öğretmen davranışları temasındaki kodlar tüm öğrencilerle etkileşim kurmalı (f=18), sınıfta ortak kararlar alıp herkes için geçerli kurallar koymalı (f=13), öğrencileri dinlemeli (f=6) ve sınıfta tartışma ortamı yaratmalı (f=1) şeklindedir. K24 kodlu öğretmen adayının “öğretmen tüm sınıfta dersi yürütmelidir.” şeklindeki görüşü ile öğretmenlerin derslerindeki tüm eğitim-öğretim etkinliklerinde öğrencilerin hepsi ile etkileşim kurması gerektiğini vurgulamıştır. E19 kodlu öğretmen adayı ise “Demokratik bir tutuma sahip öğretmen, eşitlikçi, dinleyici, ... olma gibi davranışlar sergilemelidir.” görüşü ile sınıfta öğretmenin aynı zamanda öğrencilerini çok iyi bir şekilde dinlemesinin demokratik tutum için önemli olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra E2 kodlu öğretmen adayı “Öğretmen, öğrencilere tartışma ortamı yaratmalıdır.” şeklindeki görüşü ile öğretmenlerin sınıflarında tartışma ortamı yaratarak öğrencilere farklı görüş ve düşünceleri bir arada ifade etme fırsatı sunması gerektiğini belirtmiştir. K20 kodlu öğretmen adayı ise “herkese eşit davranıp adaletli olunarak uygulandığı bir sınıfta öğretmen sınıfla ilgili alınacak bir kararda öğrencilerin de fikirlerini dinlemelidir.” görüşü ile öğretmenlerin sınıfla ilgili alınacak kararlara öğrencilerin de fikir ve düşüncelerini katarak ortak karar alınmasını sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokrasi, okullarda demokrasi ve demokratik öğretmen davranışlarına ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Buna göre demokrasi eşitlik, insan hakları, özgürlük, toplumsal uzlaşma, ortak yaşama bilinci gibi değerlerin bir araya gelmesi ile oluşan bir kavramdır. Okullarda öğrencilere eğitim verilirken demokrasi bilincinin de kazandırılması önemli bir gereklilik olarak görülmektedir. Okulların sahip olduğu toplumsal rolden hareketle yeni nesillere verilecek demokrasi eğitimi demokratik vatandaş idealinin temelini oluşturmaktadır. Bu sayede toplumsal yaşamda bireyler diğer bireylere karşı eşit, adil, hoşgörülü, saygılı olmalarının yanında kendi haklarının neler olduğunu bilen, bağımsız karar alıp özgür hareket edebilen, yönetime katılım sağlamada aktif olan, kendini ilgilendiren konularda söz sahibi olabilen vatandaşlar olabilecektir. Okulların sağladığı demokratik ortam ise öğrencilere özgürlükçü, eşit ve adil, rekabetçi bir eğitim-öğretim ortamı sunmaktadır. Okullarda gelecek nesillere demokrasi bilinci kazandıracak öğretmenlerin de öğrencilere adil, eşit, hoşgörülü, saygılı yaklaşması, hümanist, mütevazı ve özgürlükçü bir yaklaşım sergilemeleri gerekmektedir.

Öğretmen adaylarının demokrasiye ilişkin görüşlerine göre demokrasi eşitlik, adalet, hak arama ve özgür düşünce gibi evrensel değerlerden oluşan temel hakları; kendi kendini yönetme, yönetime dahil olma, bir karar alma yöntemi, toplum için en insancıl yönetim, tüm toplum için bir gereklilik şeklinde bir yönetim biçimini; bireysel farklılıkları dikkate alma, başkalarının düşüncelerine önem verme ve bütüncül tutum sergileme gibi toplumsal değerleri kapsamaktadır. Araştırmanın bu sonucu literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Demircioğlu ve diğerleri, 2011; Gömlüksiz ve diğerleri, 2012; Sadık ve Sarı, 2012; Kiroğlu, 2013; Yağan Güder ve Yıldırım, 2014; İbret ve diğerleri, 2018; Kartal ve diğerleri, 2018). Araştırma sonuçları ile paralel çalışmalara bakıldığında; Kartal ve diğerlerinin (2018) araştırmasında demokrasi ilkeler ve unsurlar olarak incelenmiş ve demokratik ilkeler özgür olma, eşitlik, seçme ve seçilme, adaletli olma, bağımsız olma, hak, oy kullanma, anayasa ve çoğulculuk; vatandaş, halk, yönetim şekli, devlet, egemenlik, millet, meclis, vatan ve insan de-

mokratik unsurlar olarak ortaya koyulmuştur. Demircioğlu ve diğerlerine (2011) göre ise demokrasi halk egemenliği, eşitlik ve çoğulculuğu içermektedir. Gömleksiz ve diğerleri (2012) de demokrasiyi eşitlik ve özgürlük, çeşitliliği içermek, gereklilik, karmaşıklık ve zayıflık, ulaşılamazlık gibi kavramlarla ortaya koymuştur. Sadık ve Sarı (2012) gerçekleştirdiği metafor çalışmasında demokrasi kavramının altında temel hak ve özgürlükler, toplumsal yaşam, çoğulculuk, işbölümü, emek, çağdaşlık, yaşam kaynağı ve hayal kavramlarını belirlemiştir. Yağan Güder ve Yıldırım'ın (2014) yaptığı çalışmada demokrasi özgürlük, farklılaşan düşüncelerin birlikte var olması, iş birliği, hayati bir öneme sahip olması, eşitlik ve adalet, değişken bir kavram, yol gösterici, imkânsızlık odluğu ifade edilmiştir. İbret ve diğerleri, (2018) ise demokrasiyi değişen bir unsur, eşitlik aracı, güç unsuru, sistem unsuru olarak ortaya koymuştur.

Okullarda öğrencilere kazandırılan demokrasi olgusunun bireye eşitlik, adil olma, bağımsız ve özgür olma, sosyal adalet, hoşgörü ve saygı gibi evrensel değerleri edindirdiği; ortak karar alabilme, kendi kararını alabilme, hak arama, yönetime dahil olabilme ve özgüvenli olabilme gibi birtakım demokratik vatandaş davranışları içeren değerleri kazandırdığı ve eğitim-öğretimde verimlilik, rekabet, özgürlükçü ve sağlıklı bir ortam sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç literatürdeki çalışmalarla benzer sonuçlara sahip olduğu görülmektedir (Bakioğlu ve Kurt, 2009; Bayındır ve diğerleri, 2010; Bilge ve Akbaba, 2014; Memişoğlu, 2014). Bakioğlu ve Kurt (2009) güncel sorunların sınıf içinde tartışılabilirliği gerektiğini ve bunun öğrencilerin psikolojik ve toplumsal gelişimlerine olumlu yönde katkı sağlayacağını belirtmiş, öğrencilerin kısmen yönetime katılma fırsatı bulduğunu, isteklerini farklı yöntemlerle okul yönetimine ulaştırdığını ortaya koymuştur. Bayındır ve diğerleri (2010) öğretmenlerin öğrencileri dinlemeleri ve onların kendilerini özgürce ifade edebilmelerine fırsat tanıması gerektiğini vurgulamaktadır. Bilge ve Akbaba (2014) okul yöneticileri ve öğretmenlere göre Demokratik Okul Meclisleri projesinin öğrencilerde demokrasi farkındalığının gelişmesinde etkili bir uygulama olduğunu belirlemiştir. Memişoğlu (2014) sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine derslerde kazandırmaları gereken değerleri haklarını bilmek, vatanına ve milletine sevgi beslemek, sorumluluk sahibi olmak, diğerlerinin özgürlüklere saygı duymak şeklinde belirlemiştir. Ersoy'a (2016) göre öğrenciler okullarda verilen vatandaşlık demokrasi eğitimi dersi ile her insanın değerli olduğunu, demokrasinin temel özelliklerini, sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini, farklılıklara saygı, insan sevgisi, saygı, hoşgörü, vatandaşlık sorumlulukları ve insan hakları gibi değerleri kazanmaktadır. Şişman (2006) demokratik toplum ve demokratik eğitim ideali için ortaya koyduğu temel hak ve özgürlükler ile birlikte yaşamaya dayalı yaşam düzeninin eğitim kurumlarına önemli roller düştüğünü ifade etmektedir.

Öğretmenlerin demokratik değerlerle ilgili davranışları ise öğrencilere eşit yaklaşımı, adil davranması, tarafsız olması, öğrencilerin fikir ve düşüncelerini alması, öğrencilere seçme ve seçilme hakkı tanıması, özgürlükçü, tarafsız, saygılı, olumlu, mütevazı, önyargısız, hümanist olması, benmerkezci olmaması, öğrenciye değer vermesidir. Sınıf ile ilgili öğretmen davranışları öğretmenin sınıfı yönetirken tüm öğrencilerle etkileşim kurması, sınıf kurallarını ortak oluşturması, öğrencileri dinlemesi gibi davranışlardır. Araştırmanın bu sonucu ilgili literatürdeki araştırmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Yetim ve Gökteş, 2004; Bayındır ve diğerleri, 2010; Demircioğlu ve diğerleri, 2011; Samancı ve Yıldırım, 2015; Gürel, 2016). Yetim ve Gökteş (2004) araştırmasında demokratik öğretmen davranışlarını; demokratik bir kişiliğe sahip olmak ve demokrasi anlayışını, tutum ve davranışlarını eğitime ve etrafına yansıtmak, insan haklarına, ulusal demokratik, lâik, sosyal ve hukuk devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve gereklerini yerine getirmek şeklinde belirlemiştir. Bayındır ve diğerlerinin (2010) araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin görevlerine başlamadan önce demokratik tavırlarla yetiştirilmesi, demokrasinin öneminin kavratılması, sınıflarında kendi öğrencilerine sergileyecekleri demokratik tavırları ve demokratik ortamı hazırlamak için onlarda devamlı bir farkındalık sağlanması gerekmektedir. Demircioğlu ve diğerlerinin (2011) araştırmalarında demokratik öğretmen davranışları sınıftaki etkinliklerde demokratik davranmak, öğrencilerin düşüncelerine saygı duymak, öğrencilere hoşgörü yaklaşmak, öğrencilerin demokratik bir bilince sahip olmasını sağlamak, iyi bir yurttaş olmak, model bir öğretmen, herkese eşit yaklaşarak adil olmak, insanların haklarına saygı duymak, demokrasi bilincine sahip olmak, öğrencilerin sahip olduğu bireysel farklarını önemsemek, bir karar alırken öğrencilerin düşüncelerini almak, adil ve dürüst olmak şeklinde belirlemiştir. Samancı ve Yıldırım (2015) ise sınıf öğretmen adaylarının öğretim elemanlarının demokratik ve demokratik olmayan davranışlarına ilişkin araştırmasında öğretim elemanlarının demokratik davranışları özgür düşünme ve ifade ortamı yaratmak, adil olma, karar alırken öğrencilerin katılımını sağlamak, öğrencilerini etkin şekilde dinlemek şeklinde ortaya koymuştur. Gürel'in (2016) öğretmenlerin bilinçli, hayata iyi hazırlanmış, demokratik, saygılı, karşılaştığı sorunları çözme becerisine sahip, sorumluluklarının ve haklarının bilincinde yurttaşlar yetiştirebilmelerinin ancak vatandaşlık eğitimi ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Okutan'a (2010) göre ancak demokrasi kültürünü kazanmış öğretmenler demokrasi eği-

timini öğrencilerine benimsetebilir. Aksi takdirde demokratik tutuma sahip olmayan öğretmenlerin sınıflarında ve okullarında demokrasi kültürünü yaşatması beklenemez. Bu yüzden de demokrasi eğitiminin yaşama geçirilmesinde öğretmen yetiştiren kurumlarının özellikle sosyal bilgiler eğitimi programlarının önemi büyüktür.

Bu araştırma sonucunda şu öneriler geliştirilmiştir;

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokrasi kavramı konusunda bilinçlendirilmesi önemli görülmektedir. Öğretmen adaylarının lisans eğitimlerinde sadece insan hakları ve vatandaşlık eğitimi dersinde değil, aldıkları diğer derslerin (sınıf yönetimi, insan ilişkileri ve iletişim, özel eğitim, günümüz dünya sorunları, rehberlik, değerler eğitimi, toplumsal cinsiyet gibi) içeriğinde demokrasi kavramına yer verilmelidir. Bu sayede demokrasi olgusunu derslerde öğrencilere öğretilen bir kavram olarak görmekten ziyade demokrasiyi öğrencilerin kazanması gereken bir değer olarak görebileceklerdir.

Demokrasi bilincinin bireylere kazandırıldığı okullarda demokratik değerler ile ilişkili etkinlikler yapılmalıdır. Okul meclisleri ile okul ve sınıf temsilcilerinin seçimi resmi bir prosedür olmaktan çok demokratik bir süreç olarak görülmeli, öğrencilere yönelik yapılacak faaliyetlerde, onlarla ilgili alınacak kararlarda onlara da söz hakkı tanınmalı, okulun asıl unsurunun onlar olduğu gösterilmeli ve demokrasi olgusu sadece derslerde değil okul süreçlerinde de yaşatılmalıdır. Bu sayede öğrenciler demokrasinin zorlama ile öğretilen bir kavram olmasından ziyade bir yaşama kültürü olduğunu fark edebileceklerdir.

Demokratik değerlerin öğrencilere kazandırılmasında büyük bir paya sahip öğretmenlerin demokrasi bilincine inancının tam olması gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerine kazandıracağı bu değeri kendilerinin de bizzat yaşayarak uygulaması gerekmektedir. Öğretmenler sınıflarında ve okul içinde öğrencilerine demokratik değerleri uyguladığını davranışları ile göstererek öğrencilerine rol model olmalıdır.

Kaynakça

- Aydemir, H. ve Aksoy, N. D. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumlarının bazı değişkenlerle ilişkisi: Malatya örneği. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 265-279.
- Bakioğlu, A. ve Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi, vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19-39.
- Bayındır, N., Hatice, H. Z. ve Demir, S. (2010). Öğretmen adaylarının sınıfta demokratik ortamı geliştirmeye ilişkin öngörüler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 89-95.
- Bilge, A. ve Akbaba, A. (2014). İlköğretim okulları yönetici, öğretmen ve öğrenci temsilcilerinin demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesine ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 202, 76-100.
- Carr, P. R. & Thésée, G. (2017). Seeking democracy inside, and outside, of education, re-conceptualizing perceptions and experiences related to democracy and education. *Democracy & Education*, 25(2), 1-12.
- Gürel, D. (2016). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 641-660.
- Demircioğlu, I. H., Mutluer, C. ve Demircioğlu, E. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik öğretmen nitelikleri hakkındaki görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(2), 577-586.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. NY: Longman.
- Emir, S. ve Kaya, Z. (2004). Demokrasi eğitimi ve okul meclislerine yönelik öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 69-89.
- Ersoy, A. F. (2016). Social studies teachers' and students' perception of the citizenship and democracy education course. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 17(3), 67-83.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2007). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile problem çözme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 10-22.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü. ve Öner, Ü. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine ilişkin metaforik algıları. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 419-436.
- Hattersley, A. F. (1930). *A short history of democracy*. CUP Archive.
- İbret, B. Ü., Reçepoğlu, E., Avcı, E. K. ve Reçepoğlu, S. (2018). Öğretmen adaylarının "demokrasi" kavramına yönelik metafor algıları. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), 421-441.
- Kartal, A., Öksüz, Y., Baba Öztürk, M. ve Güven Demir, E. (2018). Sınıf öğretmeni adaylarının demokrasi algısı: Polonya-Türkiye karşılaştırması. *İlköğretim Online*, 17(2), 562-579.

- Keseci, A., Pesen, A. ve Oral, B. (2017). Öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (60), 34-45.
- Kıroğlu, K. (2013). Is my social studies teacher democratic? *Eurasian Journal of Educational Research*, 50, 127-142.
- Memişoğlu, H. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre vatandaşlık eğitimi. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1565-1584.
- Merriam, S. B. & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons: San Francisco, California.
- Okutan, M. (2010). Türk Eğitim Sistemi'nde demokrasi eğitimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 938-946.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.
- Samancı, O. ve Yıldırım, G. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarına göre öğretim elemanlarının demokratik ve demokratik olmayan tutum ve davranışları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 115-128.
- Saracoğlu, A. S., Evin, İ. ve Varol, S. R. (2004). İzmir ilinde çeşitli kurumlarda görev yapan öğretmenler ile öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 336-363.
- Şişman, M. (2006). Eğitimde demokrasi ve sosyal adalet: Türkiye eğitim sisteminin değişmeyen miti. İçinde *Türk Eğitim Sisteminde Yeni Paradigma Arayışları Bildiriler Kitabı* (s. 291-305). Ankara: Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- Yağan Güder, S. ve Yıldırım, A. (2014). Okulöncesi öğretmen adaylarının demokrasiye ilişkin metaforları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(16), 151-170.
- Yetim, A. A. ve Göktaş, Z. (2004). Öğretmenin mesleki ve kişisel nitelikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(2), 541-550.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.